

Yana Pukhalska

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economic Relations
Khmelnyskyi National University*

ASSESSMENT OF THE STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES OF THE KHMELNYCH REGION

Summary

Based on the analysis of the theory of management of foreign economic activity and the methods of statistical processing of questionnaire materials, the main factors that create an impact on domestic enterprises carrying out international relations have been investigated. The problems that arose in the field of management of foreign economic activity revealed during the factor analysis are a signal for the activation of the process of developing recommendations for their elimination. The set of measures formed on this basis should not have a negative impact on the state of export operations, investment attractiveness and competitiveness of foreign economic activity as one of the directions of economic activity of the enterprise and the country as a whole. The purpose of this study is to analyze the necessity and ways of assessing the degree of influence of factors of foreign economic activity on the machine-building enterprises of Khmelnytskyi, to determine and describe the significance of these factors. The problems that arose in the field of management of foreign economic activity revealed during the factor analysis are a signal to intensify the process of developing recommendations for their elimination. The set of measures formed on this basis should not negatively affect the state of export operations, investment attractiveness and competitiveness of foreign economic activity as one of the directions of economic activity of the enterprise and the country as a whole.

Вступ

В процесі переходу до ринкової моделі господарювання промислові підприємства України зустрілися з цілою низкою проблем як у системі управління, так і системі взаємодії із зовнішнім оточенням.

Місце і роль України в міжнародному поділі праці визначається багатьма факторами, серед яких провідним є розвиток промислового комплексу країни. Глобалізаційні процеси загострюють конкурентну боротьбу на світових ринках, підвищуються вимоги та відповідальність

щодо управління промисловими підприємствами, змінюється підхід до управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств.

Вихід країни на світовий ринок ставить високі вимоги до уміння керівників українських підприємств, що діють у ринковій економіці за наявності великої кількості конкурентів. Тому однією з найважливіших є проблема управління зовнішньоекономічною діяльністю сучасних підприємств у нових, ринкових умовах, які швидко змінюються [1].

Найбільш важливою причиною нинішнього кризового стану вітчизняних підприємств є те, що вони виявилися не готові до конкуренції із західними підприємствами на внутрішньому ринку, який став відкритим. Діагностика фінансово-економічного стану промислових підприємств показала, що низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції заважає належному розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах ринкової трансформації.

1. Системний аналіз діяльності машинобудівних підприємств Хмельниччини

Розвиток ринкової економіки вимагає корінних змін у всіх сферах діяльності суб'єктів господарювання, в тому числі і в зовнішньоекономічній діяльності. Для того, щоб правильно визначити конкретні шляхи цих змін, необхідно провести системний аналіз діяльності промислових підприємств, що ми і зробили на прикладі машинобудівних підприємств Хмельницької області (рис. 1.1). В результаті цього дослідження ми намагалися визначити основні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств області; зробити оцінку ефективності управління інвестиціями та конкурентними перевагами підприємств машинобудівної галузі; визначити характер і ступінь впливу чинників на ефективність управління зовнішньоекономічною діяльністю та реалізувати вироблені управлінські рішення щодо процесів виходу машинобудівних підприємств на зовнішні ринки.

З метою отримання точної та детальної інформації щодо стану і перспектив розвитку ЗЕД машинобудівних підприємств області було розроблено анкету. Опитування за анкетною формою проведено у грудні 2021 року за підтримки Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрації Хмельницької області. Це обстеження проводилось з метою аналізу зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області. Анкета “Оцінка проблем та перспектив зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області” включала в себе 27 питань, які поділені на чотири структурних блоки:

– до першого блоку увійшли питання, що стосуються визначення характеру і ступеня впливу чинників на розвиток підприємства;

- другий блок включав питання напрямів розвитку виробництва та зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств;
- третій блок включав питання шляхів покращання розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- четвертий блок питань визначав необхідність в розробці нових підходів, методів в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств області.

Рис. 1.1. Системний аналіз особливостей розвитку ЗЕД машинобудівних підприємств Хмельницької області

Джерело: авторська розробка

Обробка анкет здійснювалась за допомогою ПК на програмному забезпеченні Microsoft Excel.

За результатами дослідження була створена інформаційна база, яка включає дані поточної фінансової звітності та результати анкетного опитування. Це дало змогу оцінити основні проблеми щодо виходу машинобудівних підприємств області на зовнішній ринок, охарактеризувати загальний стан розвитку промислових підприємств та їх інвестиційної привабливості, оцінити перспективи зовнішньоекономічного розвитку машинобудівних підприємств, розробити обґрунтовані

рекомендації методичного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Висновки та пропозиції були передані керівництву області та керівникам промислових підприємств.

Опитуванню підлягали керівники та начальники структурних підрозділів підприємств. Базою для анкетного дослідження були 45 машинобудівних підприємств Хмельницької області (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Машинобудівні підприємства Хмельницької області,
працівники яких підлягали анкетуванню за період 2019–2021 рр.**

№	Назва підприємства	Місце знаходження
1	ВАТ “Номінал”	м. Кам’янець-Подільський
2	ВАТ “Електрон”	м. Кам’янець-Подільський
3	ВАТ “Кабельний завод”	м. Кам’янець-Подільський
4	ВАТ “Катіон”	м. Хмельницький
5	ЗАТ “Юенпіком”	м. Кам’янець-Подільський
6	ДП “Новатор”	м. Хмельницький
7	ВАТ “Укрелектроапарат”	м. Хмельницький
8	ТОВ “УкрЕЛКОМ”	м. Хмельницький
9	УВП УТОС	м. Кам’янець-Подільський
10	ДП “Агрореммаш”	Білогірський р-н, с.м.т. Білогір’я
11	ВАТ “НЕВА ”	м. Хмельницький
12	ВАТ “Термопластавтомат”	м. Хмельницький
13	ВАТ АК “Адвіс”	м. Хмельницький
14	ВАТ “Хмельницький механічний завод”	м. Хмельницький
15	ВАТ “Летичівський агрегатний завод”	м. Летичів
16	ВАТ “Кам’янецьподільськавтоагрегат”	м. Кам’янець-Подільський
17	ВАТ “Кам’янецьподільськсільмаш”	м. Кам’янець-Подільський
18	ВАТ “Мотор Січ”	м. Волочиськ
19	ТОВ “Говер”	м. Городок
20	ДП “Красилівський агрегатний завод”	м. Красилів
21	ВАТ “Шепетівський завод культиваторів”	м. Шепетівка
22	НТК “Завод точної механіки”	м. Кам’янець-Подільський
23	ВАТ “Красилівський машзавод”	м. Красилі
24	ТОВ “Трансформатор-сервіс”	м. Хмельницький
25	ХЗ КПУ ВАТ “Пригма-Прес”	м. Хмельницький
26	ВАТ “Славутське РТП”	м. Славута
27	ЗАТ “Дунаєвецький РМЗ”	м. Дунаївці
28	ВАТ “Антонінське РТП”	Красилівський р-н, с.м.т. Антоніни
29	ТОВ “Нейл-лтд”	м. Хмельницький

Джерело: авторська розробка

Основними напрямками проведеного системного аналізу були:

- аналіз системи управління зовнішньоекономічною діяльністю на машинобудівних підприємствах області;
- діагностика інвестиційної привабливості підприємств;
- аналіз конкурентних позицій підприємств машинобудування.

Підприємства, що підлягали нашому дослідженню, пройшли реорганізацію і на сьогодні більшість з них є акціонерними товариствами закритого або відкритого типу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Розподіл підприємств за організаційно-правовою формою

№ пор.	Організаційно-правова форма	Кількість підприємств	%
1	ВАТ	18	62,2
2	ЗАТ	3	10,4
3	ТОВ	4	13,7
5	ДП	4	13,7

Джерело: авторська розробка

Машинобудівні підприємства на відміну від підприємств інших галузей вітчизняної промисловості мають деякі специфічні особливості, які залишилися ще з радянських часів. При розподілі динаміки питомої ваги працюючих в машинобудівній галузі, спостерігаємо її різке зменшення порівняно з показниками колишньої економічної системи через навмисне скорочення керівниками підприємств кількості працівників, у зв'язку зі зменшенням випуску продукції та ефективності виробництва (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Розподіл підприємств за чисельністю працюючих

№ пор.	Кількість працюючих	Кількість підприємств	%
1	До 100	11	37,9
2	101 – 200	5	17,2
3	201 – 500	7	24,2
4	501 – 1000	2	6,9
5	1001 – 2000	3	10,3
6	Більше 2000	1	3,5

Джерело: авторська розробка

На основі результатів проведеного обстеження можна зазначити, що сучасні трансформаційні процеси в економіці, дозволили покращити

фінансово-економічний стан на підприємствах, що досліджувались. На запитання: “Яким чином змінився економічний стан на Вашому підприємстві за 2019–2021 рр.?” – 44,8% респондентів вказують на його покращання; 10,4% – зазначають, що він не змінився; 17,2% вказують на погіршення (рис. 1.2).

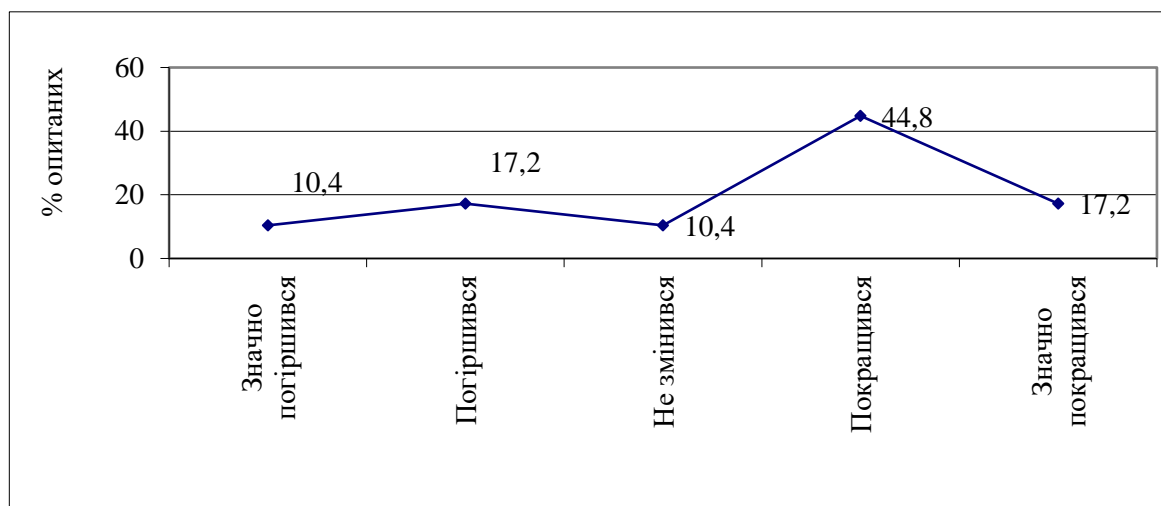

Рис. 1.2. Зміни фінансово-економічного стану машинобудівних підприємств Хмельницької області за 2019–2021 рр.

Джерело: авторська розробка

За висновками проведеного анкетування можна зазначити, що 31% підприємств розширили поточну діяльність, 13,8% – оновили виробництво, 27,6% – мають стабільний розвиток, 10,4% – знаходяться на стадії банкрутства.

Незважаючи на те, що більшість підприємств формувались за часів командно-адміністративної системи без урахування сучасних ринкових важелів впливу, провівши деякі організаційні заходи щодо покращання умов виробництва та ринків збуту, більшість з них змогли адаптуватися до нових умов господарювання. Так, підприємства машинобудування у 2021 році збільшили обсяги виробництва на 21,6%. Наполовину зросли обсяги продукції на підприємствах з виробництва ізолюваного проводу та кабелю, на 17,0–28,3% – механічного устаткування, електродвигунів, генераторів і трансформаторів, транспортних засобів та устаткування [2].

Згідно з даними опитування, 34,6 % опитаних машинобудівних підприємств в Хмельницькій області здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, тобто достатньо велика кількість підприємств не мають можливості виходу на зовнішні ринки, а саме 65,4 % (рис. 1.3). Через те слід проаналізувати головні перешкоди та перспективи розвитку ЗЕД

машинобудівних підприємств в області та розробити шляхи активізації їх розвитку.

Рис. 1.3. Частка підприємств машинобудівної галузі, зайнятих зовнішньоекономічною діяльністю

Джерело: авторська розробка

Галузь машинобудування в Україні розвивається випереджальними темпами, що, насамперед, визначається зростанням як внутрішнього, так і зовнішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників. Пріоритетний розвиток машинобудівних підприємств, які є основою для економічного зростання країни, визначає жорсткі вимоги до якості управлінської стратегії, наслідки якої можуть мати велике значення як для підприємств, так і для економіки в цілому. Таким чином, виникає потреба в аналізі проблем, пов'язаних з управлінням всіх процесів ефективного функціонування з метою покращення економічного потенціалу як окремих машинобудівних підприємств, так і держави в цілому.

Відомо, що на розвиток ЗЕД промислових підприємств мають вплив чинники, які носять як зовнішній, так і внутрішній характер. До складних умов функціонування підприємств машинобудівної галузі призвели об'єктивні причини, пов'язані з існуванням чинників, на які підприємство немає можливості вплинути, а може тільки спрогнозувати їх безпосередній вплив на свою діяльність (рис. 1.4).

В проведеному анкетуванні автор досліджує ці чинники та визначає ступінь їх впливу. За результатами дослідження визначимо, що негативно на розвиток машинобудівних підприємств Хмельниччини впливають такі зовнішні фактори як: кредитна політика комерційних банків, політична ситуація в країні, часта зміна законодавства, рівень та зміни тарифів на енергоносії. Рішення органів місцевого самоврядування та облдержадміністрації в більшості випадків не мають особливого впливу на розвиток ЗЕД галузі області. Найбільший позитивний вплив на

розвиток машинобудівних підприємств має зміна форм зовнішньої діяльності.

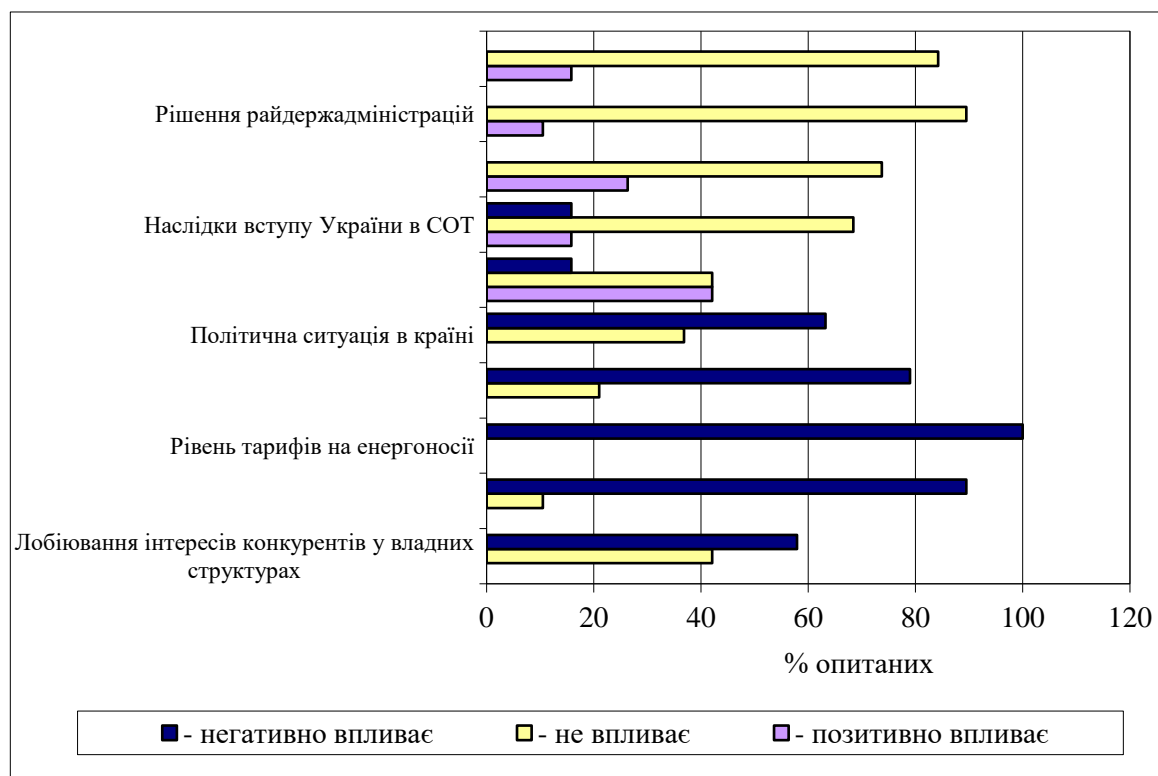

Рис. 1.4. Динаміка впливу основних чинників на розвиток машинобудівних підприємств Хмельницької області

Джерело: авторська розробка

Наше дослідження також торкнулося основних чинників, які безпосередньо пов'язані з підприємством і носять внутрішній характер (рис. 1.5).

Серед найважливіших перешкод для здійснення зовнішньоекономічної діяльності машинобудівної галузі Хмельниччини були визначені дві групи за питомою вагою, а саме:

1. Відсутність інформації про потенційні ринки збуту (16,9%), складність процедури ЗЕД (19,8%), відсутність досвіду на підприємстві (12,8%), відсутність інформації про потенційних конкурентів на ринку (12,8%), відсутність ефективного механізму управління ЗЕД на підприємстві (11,4%).

2. Сумніви у реальності здійснення ЗЕД (8,9%), відсутність зацікавленості з боку держави (1,5%), складність процедури відшкодування ПДВ (1,5%), вимога змінити структуру управління.

Найбільшою перешкодою для збільшення обсягів виробництва машинобудівних підприємств є: неплатоспроможність споживачів,

нестача кваліфікованих працівників та виробничих потужностей, високі тарифи природних монополій. Найвагомішою перешкодою повноцінній роботі машинобудівного підприємства є, за оцінкою більшості фахівців, нестача оборотних коштів, у тому числі вільних грошових коштів, що заважає провести реконструкцію і модернізацію основних фондів, придбати необхідну сировину, матеріали, досягнути високого рівня конкурентоспроможності продукції.

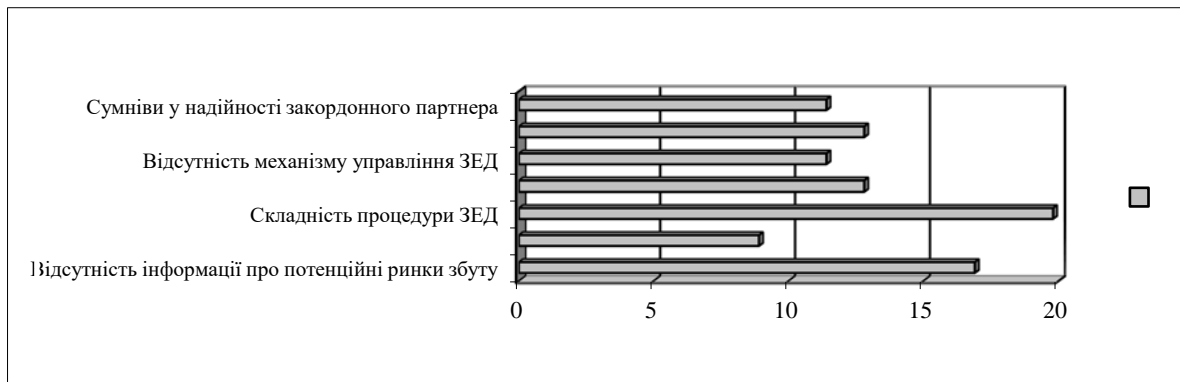

Рис. 1.5. Основні перешкоди для здійснення зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області

Джерело: авторська розробка

У нашому опитуванні ми намагалися визначити, які із перерахованих нами заходів найбільше застосовувались керівниками підприємств для підвищення ефективності виробництва, що графічно зображено на рис. 1.6.

Серед заходів покращання процесу виробництва керівники підприємств застосовують такі: реструктуризація (9,4% опитаних), реорганізація управлінської діяльності (18,7% респондентів); оптимізація виробничого процесу (26,6% опитаних); введення інновацій (7,8% респондентів); залучення інвестицій (7,8% опитаних); санація (6,3% опитаних респондентів); скорочення працівників (12,5% респондентів); передача місцевим органам влади соціальної інфраструктури підприємства (10,9% респондентів).

Для того, щоб зрозуміти, на якому етапі розвитку знаходиться зовнішньоекономічна діяльність машинобудівної галузі області, необхідно проаналізувати, яку частку свого прибутку підприємці направляють на розвиток цієї діяльності. На це запитання, були отримані наступні відповіді: до 10 % (46,2% опитаних), 10–49% (30,8% опитаних), 50–75% (23,0% опитаних) (рис. 1.7). На окремих підприємствах частка прибутку, що направляється на зовнішньоекономічну діяльність залежить від обсягу виготовленої продукції. Як бачимо, більше 75% від отриманих прибутків не направило жодне підприємство, основною причиною такої

ситуації є те, що підприємства працюють зі збитками або наближаються до збитковості.

Рис. 1.6. Розподіл заходів покращення ефективності виробництва на машинобудівних підприємствах Хмельницької області

Джерело: авторська розробка

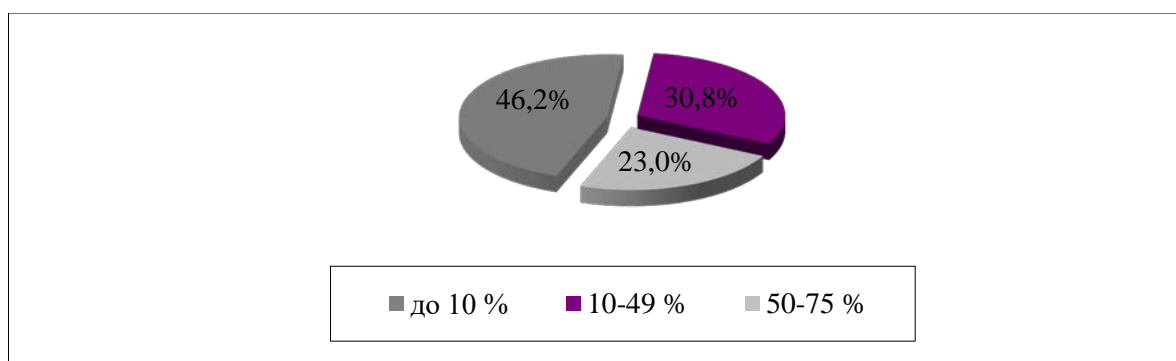

Рис. 1.7. Динаміка розподілу прибутку для розвитку зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: авторська розробка

Однією з найбільших проблем для машинобудівних підприємств регіону є нестача власних ресурсів для повного забезпечення своєї діяльності, що у свою чергу стримує розвиток зовнішньоекономічної

діяльності (рис. 1.8). Майже половина (41,4 % опитаних) респондентів відповіли, що їм потрібно більше 500 тис. дол. США для покращення своєї ділової активності.

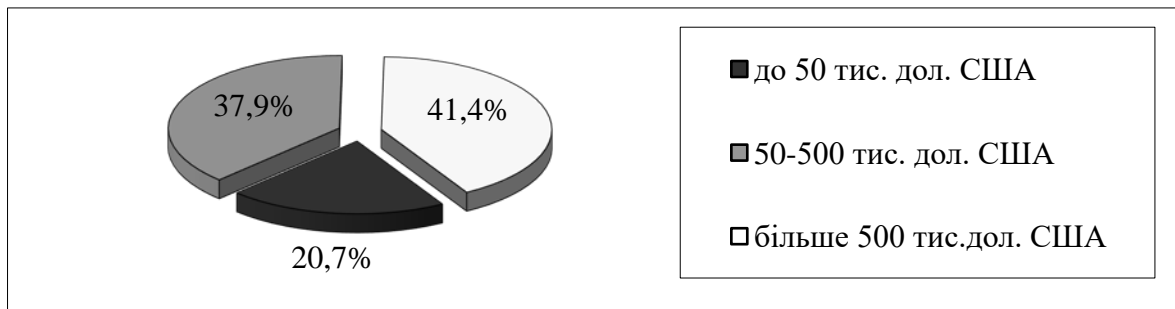

Рис. 1.8. Розподіл відповідей респондентів щодо необхідної величини ресурсів для розвитку ЗЕД машинобудівних підприємств регіону

Джерело: авторська розробка

Факторами, що обмежують розвиток зовнішньоекономічної діяльності в області, виступили: нестача власних коштів, високі ставки по кредитах, труднощі в отриманні кредиту та високі ризики.

За результатами проведеного дослідження на машинобудівних підприємствах Хмельниччини, було визначено, що більше половини опитаних респондентів разом з використанням власних коштів підприємства не залучали зовнішні інвестиції (58,5%), щодо іншої частки респондентів, то вони отримали державні інвестиції (10,4% опитаних); недержавні (20,7% опитаних); іноземні (10,4% опитаних).

Значна частка керівників (69,6% опитаних) взагалі не робила спроб щодо залучення інвестицій. Більшість респондентів вважають, що головний інтерес для іноземних інвесторів становить завоювання нових ринків. На думку респондентів привабливою формою залучення іноземних інвестицій є створення спільних підприємств у виробничій сфері (57,7%).

Оптимальними джерелами для фінансування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельниччини, на думку респондентів, можуть бути: 29,7% опитаних – довгострокові кредити під низькі відсотки за кредит; 23,4% опитаних – іноземні інвестори; 14,1% опитаних – державне фінансування; 12,5% опитаних – міжнародні фінансово-кредитні інститути та інвестиційні фонди; 10,9% опитаних – національні фінансово-кредитні установи; 9,4% опитаних – приватні особи (рис. 1.9).

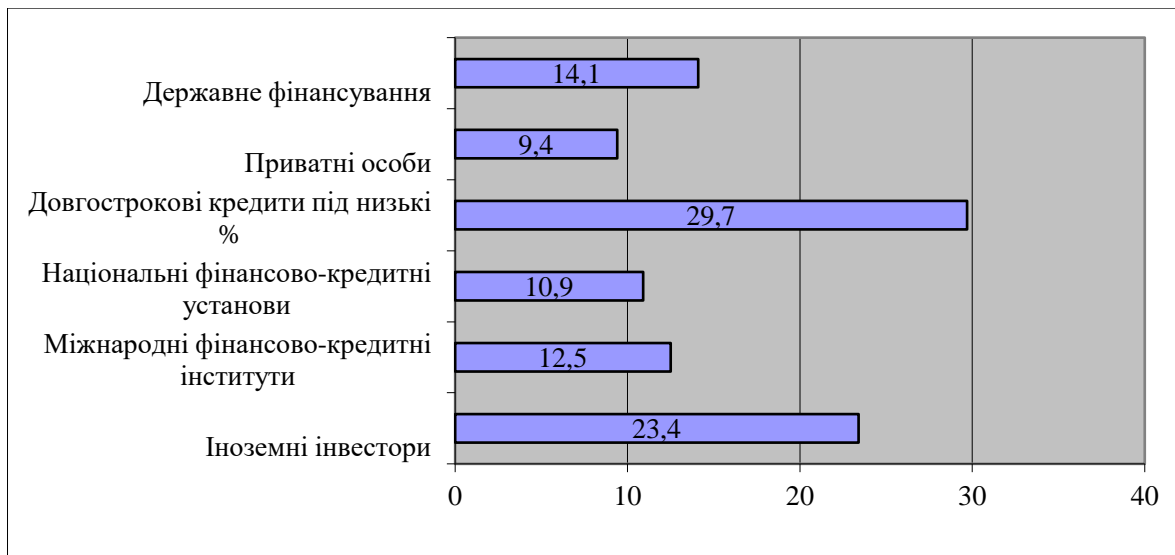

Рис. 1.9. Джерела фінансування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівної галузі Хмельниччини

Джерело: авторська розробка

Дослідження, яке було проведено нами у грудні 2021 року, показало, що всі підприємства машинобудівної галузі в області відчувають гостру потребу у висококваліфікованих кадрах та виробничому персоналі (100% опитаних). Така ситуація пояснюється тим, що сучасний ринок пропонує споживачам вдосконалену, постійно оновлену продукцію, на виготовлення якої необхідно великі грошові та інтелектуальні ресурси, яких у вітчизняних підприємств майже немає. У нашому дослідженні ми намагалися визначити чи конкурентоспроможна продукція хмельницьких машинобудівних підприємств на світовому ринку. Проаналізувавши відповіді керівників окремих підприємств, можна зазначити, що майже 70% респондентів вважають продукцію свого підприємства конкурентоспроможною на зовнішньому ринку (рис. 1.10).

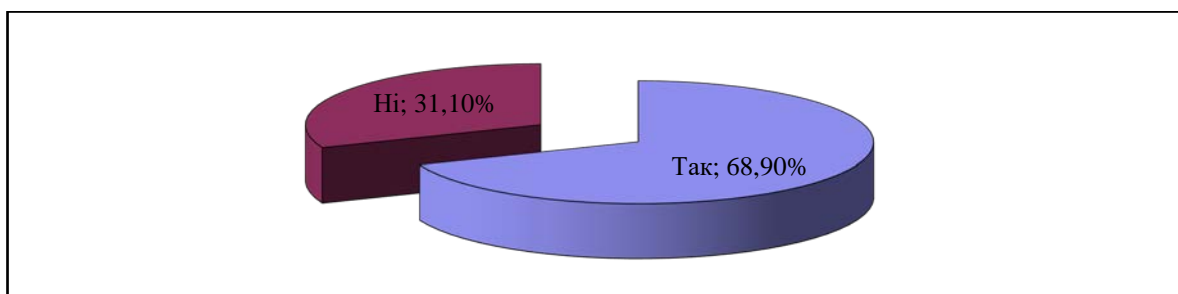

Рис. 1.10. Питома вага конкурентоспроможної продукції окремих підприємств Хмельниччини на світовому ринку

Джерело: авторська розробка

За результатами проведеного опитування було визначено, що основними шляхами активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону є: розробка моделі зовнішньоекономічного розвитку області, створення сприятливих економічних умов, створення системи пільг та гарантій закордонним інвесторам, формування інвестиційного іміджу регіону, формування ефективної ринкової інфраструктури, розробка цільових проектів, що передбачають розвиток зовнішньоекономічної діяльності в пріоритетних галузях економіки, соціальній сфері та науці, на основі балансу інтересів учасників зовнішнього ринку та регіону, проведення зовнішньоекономічних конференцій, для доведення інформації про зовнішньоекономічні можливості області (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Шляхи активізації зовнішньоекономічної діяльності
машинобудівних підприємств регіону**

№ пор.	Варіанти відповідей	Ступінь значимості
1	Створення сприятливих економічних умов	1
2	Формування ефективної ринкової інфраструктури	2
3	Формування інвестиційного іміджу регіону	3
4	Розроблення цільових проектів, що передбачають розвиток ЗЕД в пріоритетних галузях економіки	4
5	Розроблення моделі зовнішньоекономічного розвитку Хмельницької області	5
6	Створення системи пільг та гарантій закордонним інвесторам	6
7	Проведення зовнішньоекономічних конференцій, для доведення інформації про зовнішньоекономічні можливості області	7

Джерело: авторська розробка

Однією з проблем у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є відсутність на підприємствах механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю (59,8% опитаних) та стратегії управління зовнішньоекономічною діяльністю (рис. 1.11).

Більше 83% керівників підприємств відмітили актуальність стратегії управління зовнішньоекономічною діяльністю, як чинника успіху за нестабільних умов господарювання. Але активізація цього процесу має значні перешкоди, а саме: відсутність кваліфікованих фахівців та методичних розробок щодо розробки зовнішньоекономічної стратегії та механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств регіону. Саме тому, у нашому анкетуванні

поставлені питання, за допомогою яких можна визначити основні заходи для ефективного просування вітчизняної продукції машинобудування на міжнародний ринок.

Рис. 1.11. Заходи підвищення ефективності просування продукції машинобудування Хмельниччини на зовнішній ринок

Джерело: авторська розробка

2. Факторний аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємств Хмельниччини

З метою оцінки ступеня впливу факторів на зовнішньоекономічну діяльність підприємств Хмельниччини, було здійснено факторний аналіз за стандартизованими рангами, оскільки, проведене дослідження допоможе визначити: по-перше, чи можна на підставі оцінок експертів зробити висновок про значимість впливу перерахованих факторів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельниччини; по-друге, визначити, чи погоджені рейтинги між експертами і, таким чином, чи можна довіряти їх експертній оцінці [3].

Щоб виділити найбільш значимі і відсіяти неістотні фактори, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність, проводять апріорне ранжування факторів, для якого базою стали 10 найбільших підприємств з вибірки, керівники яких виступили в ролі експертів нашого дослідження (табл. 2.1).

Експертам було запропоновано проаналізувати 10 факторів за ступенем значимості і розташувати їх в порядку важливості від 1 до 10, де 1 – найбільш впливовий фактор, а, відповідно, 10 – найменш впливовий. Вибір факторів, що здійснюють суттєвий вплив на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств [15], був зумовлений попереднім

аналізом зовнішньої діяльності машинобудівних підприємств, що функціонують у сучасних ринкових умовах.

Таблиця 2.1

Вихідні дані для факторного аналізу

Назва підприємства	
1	ВАТ “Катіон”
2	ДП “Новатор”
3	ВАТ “Укрелектроапарат”
4	ВАТ “Термопластавтомат”
5	ВАТ АК “Адвіс”
6	ВАТ “Мотор Січ”
7	ДП “Красилівський агрегатний завод”
8	ВАТ “Шепетівський завод культиваторів”
9	ВАТ “Красилівський машзавод”
10	ХЗ КПУ ВАТ “Пригма-Прес”
Фактори впливу на зовнішньоекономічну діяльність машинобудівних підприємств Хмельниччини	
x_1	Залучення інвестиційних ресурсів на підприємство та в країну
x_2	Прийняті рішення облдержадміністрації та обласної ради
x_3	Недостатня поінформованість про потенційні ринки збуту та закордонного партнера тощо
x_4	Рівень конкурентоспроможності товару, що виготовляється
x_5	Відсутність ефективного механізму управління зовнішньоекономічної діяльністю на підприємстві та в країні
x_6	Наслідки вступу України в СОТ
x_7	Складність процедури зовнішньоекономічної діяльності
x_8	Рівень тарифів на енергоносії
x_9	Часта зміна законодавства
x_{10}	Політична ситуація в країні

Джерело: авторська розробка

На основі вихідних даних побудуємо таблицю із стандартизованими рангами (табл. 2.2). Стандартизований ранг – це середнє арифметичне зайнятих місць однакових рангів.

Для наочності побудуємо діаграму рангів (рис. 2.1). Отже, згідно думок експертів, на ЗЕД машинобудівних підприємств Хмельниччини в найбільшій мірі впливає перший фактор, тобто залучення інвестиційних ресурсів на підприємство та в країну, а в найменшій мірі – другий фактор (прийняті рішення обласної ради та облдержадміністрації).

Таблиця 2.2

Обчислення результуючих рангів

Експерти	Фактори										$S_i = \sum_{j=1}^{10} x_j$
	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	
1	2	10	9	4	8	6,5	2	6,5	2	5	55
2	1,5	10	9	8	4,5	6	1,5	4,5	3	7	55
3	2,5	10	9	6	8	4,5	4,5	2,5	1	7	55
4	1,5	10	9	6	8	7	4	3	1,5	5	55
5	1	10	9	7,5	6	5	2,5	2,5	4	7,5	55
6	2,5	10	9	8	5,5	7	1	2,5	4	5,5	55
7	1,5	10	9	4,5	6	7,5	3	4,5	1,5	7,5	55
8	2,5	10	9	6	5	8	1	4	2,5	7	55
9	1,5	10	7	8,5	4,5	6	1,5	3	4,5	8,5	55
10	2	10	9	6	5	7	1	3,5	3,5	8	55
$S_j = \sum_{i=1}^{10} x_{ij}$	18,5	100	88	64,5	60,5	64,5	22	36,5	27,5	68	550
Результуючий ранг	1	10	9	6	5	6	2	4	3	8	
$S_j - \bar{x}$	-36,5	-45	33	9,5	5,5	9,5	33	-18,5	-27,5	13	
$(S_i - \bar{x})^2$	1332,25	2025	1089	90,25	30,25	90,25	1089	342,25	756,25	169	\sum 7013,5

Джерело: авторська розробка

Для оцінки ступеня узгодженості думок експертів обчислимо коефіцієнт конкордації за формулою:

$$W = \frac{S}{\frac{1}{12} \cdot m^2 \cdot (n^3 - n) - m \cdot \sum_{i=1}^m T_i}, \quad (2.1)$$

де T_i – величина, яка враховує число типів пов'язаних рангів у рядку;

n – кількість об'єктів, що аналізуються;

m – кількість експертів;

S – сума квадратів відхилень сум рангів по кожному фактору від середньої суми рангів за всіма факторами та експертами.

Коефіцієнт конкордації проведеної залежності наближається до одиниці і склав величину рівну 0,86, що говорить про те, що думки експертів збігаються.

Для того щоб переконатися, що отриманий коефіцієнт конкордації, що характеризує середній ступінь погодженості думок експертів, є величиною не випадковою й ми можемо довіряти отриманим результатам, перевіримо його значимість. Необхідність такої оцінки можна пояснити

тим, що ми користуємося вибілковими даними (залучаються не всі фахівці, тому отриманий результат може бути випадковим).

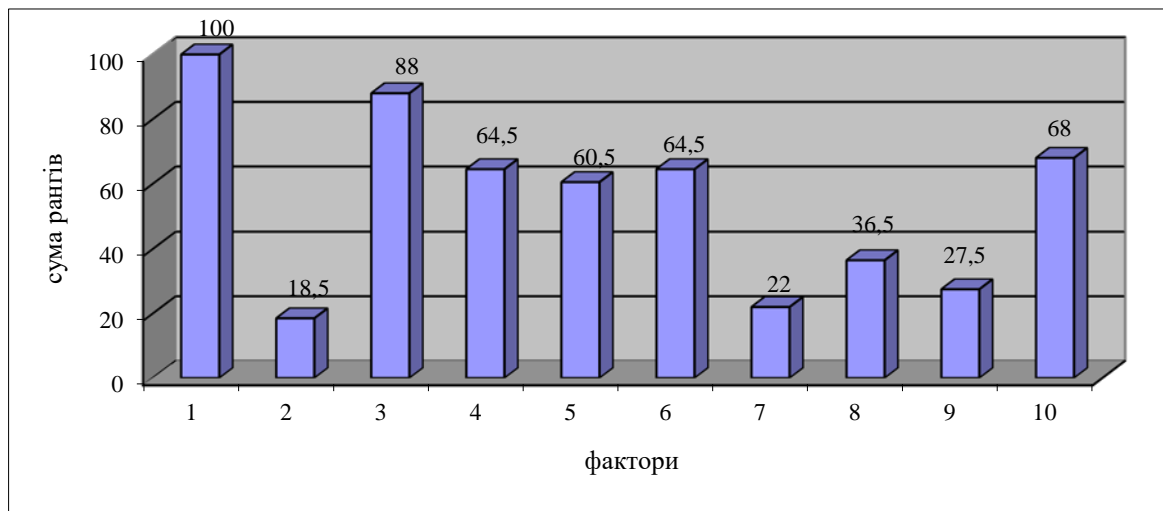

Рис. 2.1. Експертна оцінка факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність машинобудівних підприємств Хмельниччини

Джерело: авторська розробка

Для оцінки значимості коефіцієнта конкордації скористаємося критерієм згоди χ^2 (критерій Пірсона), що обчислюється за формулою 2.2 (при наявності пов'язаних рангів):

$$\chi_{роз}^2 = \frac{S}{\frac{1}{12} \cdot m \cdot n \cdot (n-1) - \frac{1}{n-1} \cdot \sum_{i=1}^m T_i} = \frac{7013,5}{\frac{1}{12} \cdot 10 \cdot 10 \cdot 9 - \frac{1}{9} \cdot 11} = 95,06. \quad (2.2)$$

Розрахункове значення порівнюється з табличним. В нашому випадку при числі ступенів вільності $n-1=10-1=9$ і рівні значущості $\alpha=0,05$ $\chi_{таб}^2=18,3$

$$\chi_{роз}^2 = 95,06 > \chi_{таб}^2 = 18,3. \quad (2.3)$$

Отже, гіпотеза про випадковість думок експертів відкидається. Таким чином, можна стверджувати, що отриманим результатам щодо оцінки факторів, які впливають на ЗЕД машинобудівних підприємств Хмельниччини, за ступенем їх значимості можна довіряти й використати їх у подальших дослідженнях.

Виявлені в ході факторного аналізу проблеми, що виникли в сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю, є сигналом для активізації процесу розробки рекомендацій щодо їх усунення. Сформований на цій основі комплекс заходів не повинен негативно впливати на стан експортних операцій, зменшувати інвестиційну привабливість і

конкурентоздатність зовнішньоекономічної діяльності як одного з напрямів господарської діяльності підприємства та країни в цілому.

Висновки

За результати проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

– основними причинами, які заважають розвитку машинобудівної галузі області є невідповідне до сучасних умов виробниче обладнання та устаткування, а також відсутність висококваліфікованих інженерно-технічних працівників і виробничо-технічного персоналу;

– з переходом до ринкової моделі господарювання машинобудівним підприємствам було важко адаптуватися до нових умов економіки через застарілу систему управління, яка не здатна задовольнити потреби сучасних виробників машинобудівної продукції;

– відсутність загального критерію оцінки управління зовнішньоекономічною діяльністю негативно відбивається на результатах роботи підприємств;

– аналіз факторного впливу на машинобудівні підприємства виявив відсутність діючої системи управління як на макро-, так і на мікрорівні, що заважає ефективно виконувати стратегічні задачі цих підприємств.

– Основними причинами, що стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області, є:

– недостатнє знання поточного та прогнозованого стану ринку та нестача власних коштів для діяльності на цьому ринку;

– орієнтація на короткострокові результати діяльності через брак коштів та відсутність дійових механізмів довгострокового кредитування з прийнятними процентними ставками;

– відсутність єдиного підходу до зовнішньоекономічної діяльності підприємств, незначна державна підтримка вітчизняного виробника;

– відсутність необхідної інформації про стан зовнішнього та внутрішнього ринку, необхідність великих зусиль з боку існуючих підприємств для виживання в цих умовах;

– відсутність інтенсивного інвестиційного процесу, що є головною перешкодою на шляху до реалізації великих проектів та розробок нових конкурентоспроможних видів продукції;

– відсутність для вирішення довгострокових завдань зовнішньоекономічної стратегії на більшості сучасних підприємств машинобудування;

– відсутність механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю на машинобудівних підприємствах регіону.

Таким чином, сучасні підприємства обмежені у своїх ринкових можливостях і не можуть повністю використати наявний потенціал. Однак, незважаючи на те, що вітчизняні підприємства машинобудівної галузі і економіка в цілому менш конкурентоспроможні, ніж у більшості країн Центральної і Східної Європи, її позиції кращі, ніж у багатьох країн СНД. Поліпшення ситуації щодо виходу вітчизняних підприємств на зовнішній ринок, буде залежати від розробки ефективного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Мазур Н.А., Місюк М.С. Конкурентоспроможність виробництва сільсько-господарської продукції та основні напрями її підвищення. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 129–127.
2. Управління конкурентоспроможністю підприємства: підручник / Іванов Ю.Б. та ін. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2020. 320 с.
3. Гончарук Т.І. Методологія конкурентоспроможності: досвід теорії та теорія досвіду. *Вісник Української академії банківської справи*. 2020. № 2. С. 3–10.

References:

1. Mazur N.A., Misyuk M.S. (2017) Konkurentospromozhnist vyrobnytstva silskohospodarskoyi produktsiyi ta osnovni napryamy yiyi pidvyshchennya [The competitiveness of agricultural production and the main directions of its improvement]. *Ekonomika APK* [Economics of the agricultural sector]. No. 2. P. 129–127.
2. Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstva : pidruchnyk [Management of the competitiveness of enterprises: a textbook] / Ivanov Yu. B. et al. Kharkiv: VD "INZHEK", 2020. 320 p.
3. Honcharuk T.I. (2020) Metodolohiya konkurentospromozhnosti: dosvid teoriyi ta teoriya dosvidu [Competitiveness methodology: theory experience and theory of experience]. *Visnyk Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi spravy* [Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking]. No. 2. P. 3–10.